

ס"ב שנים ל'מבצע קדש' - היבטים ערכיים

באיגרת ששלח ר' אריה לוינ לבנו הרב חיים יעקב בכ"ג בכסלו תשי"ז הוא כותב: "המבצע הכללי - כמובן זקוקים לרחמי שמים, כבשה אחת בין שבעים חזירים טורפים, והשי"ת באברתו מסיך עלינו, ותחת כנפיו מסתירנו, ולא עביד קב"ה ניסא לשקרא, ונזכה בקרוב לתשועת ה' כהרף עין, לגאולה השלמה והמלאה בכל המובנים".

מה פשר הביטוי "לא עביד קב"ה ניסא לשקרא", ומדוע הוא מופיע כאן? הגמרא בברכות נח, א מזכירה ביטוי זה בתור תמיהה שתמה מאן דהו על התרחשות נס למען אישוש דבר לא נכון, האם הקב"ה עושה ניסים למען שקר, או למען מי שמשקר? ומכאן למדו גדולי ישראל את ההבנה שנס לא נעשה ללא מטרה וערך. ביטוי זה דומה לביטוי שנאמר למשל ע"י היעב"ץ בספר מור וקציעה או"ח סימן תרע: "דאמרין בעלמא לא עביד קב"ה ניסא למגנא", כלומר, לחינם, ללא תועלת. כך למשל פירש החיד"א את האמור ביהושע פרק ז פס' ז אחר המפלה בעי: 'וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶהְיֶה ה' אלוקים לָמָּה הֶעֱבַרְתָּ הַעֲבִיר אֶת הָעַם הַזֶּה אֶת הַיַּרְדֵּן לְתֵת אֶתְנֵנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהֶאֱבִידֵנוּ, וְלוֹ הוֹאֲלֵנוּ וְנִשָּׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן! כתב החיד"א (בספר חומת אנך שם): "דמסורת בידינו דלא עביד ניסא לשקרי, ואיך עשית פלאות בקריעת הירדן וציווית לקחת י"ב אבנים להיות לאות ולזכרון הנס הגדול של הירדן לדור אחרון בנים יולדו, ועתה עין רואה כי ח"ו סילקת השגחתך, וא"כ למה העברת הארון העביר את העם הזה?".

מהו אם כן פשר ביטוי זה בדבריו של ר' אריה? נינו הרב אברהם רוט הסביר: "המילים 'לא עביד קוב"ה ניסא לשיקרא' מתייחסות למאורעות אותו זמן. היה זה אז זמן קצר לאחר סיום מלחמת סיני, כאשר בחסדי שמים הצליחו החיילים היהודים לכבוש באופן פלאי את כל סיני, אך מייד לאחר מכן כפו ארה"ב וברית המועצות על השלטון לסגת נסיגה מלאה בתוך כמה חודשים. על זה כתב רבי אריה שבוודאי 'לא עביד קוב"ה ניסא לשיקרא', וברור שלא היה זה נס לשווא אלא יתגלגלו מזה ישועות גדולות".

'מלחמת סיני' או 'מבצע קדש' הייתה המלחמה הגדולה הראשונה שנלחמה ישראל נגד אחת משכנותיה אחרי מלחמת השחרור. בעקבות תקופה ארוכה של פעולות טרור שנערכו נגד ישראל מגבול מצרים, ובעקבות אירועים בינלאומיים שהביאו את בריטניה וצרפת לנסות ולחזק את מעמדן הצבאי והמדיני והכלכלי במצרים במקום הניתוק הגמור שאותו תכננו ראשי השלטון המצרי, תוכננה בסוד

תוכנית לשיתוף פעולה הדוק בין שלושת המדינות, שבמסגרתו תכבוש ישראל את רצועת עזה ואת רוב סיני, והאנגלים והצרפתים יכבשו את איזור תעלת סואץ ועוד כמה נקודות אסטרטגיות במצרים. לצורך המבצע קיבלה ישראל נשק רב מצרפת. המלחמה פרצה בכ"ד מרחשון תשי"ז (29/10/56) וישראל מילאה את חלקה תוך שבוע, אבל האנגלים והצרפתים הסתבכו, ולאחר זמן קצר חייבו ארה"ב ורוסיה גם את ישראל לסגת מכל השטחים שהיא כבשה. הנסיגה הסתיימה בחודש אדר שני תשי"ז (מרץ 57).

לאחר שנים הסיקו ההיסטוריונים כי אכן היו למבצע זה הצלחות רבות ועצומות ארוכות טווח, כמו למשל הקמת הכור הגרעיני. כך הובא בשמו של שמעון פרס:² "בדיעבד אפשר לומר כי מבצע סיני היה גם מנוף להשגת הכור הגרעיני בדימונה. לאחר שהמשלחת הבריטית עזבה את ועידת סוור נותרו הישראלים והצרפתים לבדם. בעיצומם של הדיונים אמרתי לבן גוריון: 'תן לי גם לגמור את הנושא של דימונה'. יצאתי עם ראש הממשלה הצרפתי גי מולה ושר ההגנה בורז'ס מנורי, ואמרתי להם 'אנו הולכים אתכם להרפתקה גדולה, תעזרו לנו עם הכור'. לקראת סיום הוועידה ולפני שהמשלחת הישראלית שבה לישראל, הרימו שתי המשלחות כוסית להצלחת המבצע המתגבש, ושמעון פרס הוסיף בהרמת הכוסית גם את המשפט "ולחיי דימונה". כעבור כעשרה חודשים חתמו שתי הממשלות על שני הסכמים; אחד פוליטי, לפיו תספק צרפת לישראל כור מחקר גרעיני בהספק של 24 מגוואט (שלפי פרסומים זרים ישראל הגדילה את הספקו בהמשך לארבעים מגוואט); והשני הסכם טכני-מדעי לאספקת הציוד, הידע, החומרים, המהנדסים והטכנאים לבנייתו, שנמשכה עד 1960, עת הפך לכור פעיל.

על רווחי המבצע ניתן לקרוא למשל במאמרו של מרדכי בראון, רל"ש הרמטכ"ל דאז, 'מבצע סיני גורמים והישגים'³: "את מכלול ההתפתחויות המדיניות לאחר 1967, ואת הימנעותה של ארה"ב לאלץ את ישראל לסגת נסיגה חד צדדית, אין לפרש אלא על רקע אירועי 1956. באורח פרדוכסלי הפך כשלונו המדיני של מבצע קדש לבסיס ההצלחה המדינית של מלחמת ששת הימים". ועוד, ארצות הברית, שכאמור דרשה מישראל לסגת מסיני בשנת תשט"ז, התחייבה בתמורה לדאוג להבטחת חופש המעבר של ישראל במצרי טיראן, וכך למרות הנסיגה היו למלחמת סיני תוצאות חיוביות לאורך זמן עבור מדינת ישראל: נשמר חופש השיט במצרי טיראן, השתרר שקט בגבול ישראל-מצרים וחצי האי סיני נשאר מפורז למשך עשר שנים. ד"ר אורי מילשטיין כתב במאמר על הנושא שנאצר, נשיא מצרים, אומנם יצא גיבור מן האירוע,

2 אתר עיתון הארץ.

3 ירושלים 1986, נמצא ברשת.

אך הקפיד במשך עשר השנים עד למלחמת ששת הימים שלא לספק לישראל עילה לתקוף את מצרים כפי שהייתה לה ערב מבצע קדש. מצד שני - הרגשת הניצחון של נאצר וחבריו גם מנעה מהם לעשות כל צעד שהוא לכיוון שלום או נורמליזציה עם ישראל, וגם את זה צריך לקחת בחשבון.

הרב הרצוג זצ"ל התייחס גם הוא להצלחה ולנסיגה שבאה אחריה, וכתב כך:⁴ 'הקדמנו את הרוצחים. ה' הלך עמנו, הוא שלח את מלאכיו לפני חיילינו, גיבורינו, והצלחתנו היתה ת"ל הרבה למעלה מן המשוער. מבצע סיני קנה לו שם עולם, הוא הרים את קרן ישראל מעלה מעלה. לצערנו הייתה גם נסיגה, אבל אמונתו איתנה שתיכף יופיעו שוב קווי אור, ביתר שאת וביתר עוז ותפארת, עד שסוף סוף נזכה לגאולה הסופית'.

בספר 'בסוד שיח'⁵ מובא תיעוד של שיחה בין יוסף קלרמן לבין הרבי מלובביץ', ממנה עולה כיצד ראה הרבי את הנסיגה שאחרי המבצע. מספר מר קלרמן שהוא אמר לרבי "מאוד מודאג אנכי מהתנהגותם של חלק מבני הנוער בא", שזרקו והורידו מעצמם מידות טובות ואהבת א"י, מה שמכונה פטריוטיזם". אמר על כך הרבי: "צריך לזכור מה הביא חלק מאותו נוער לאותה נקודת מפנה. לאחר מבצע סיני הצהיר בן גוריון שהגענו למלכות בית שלישי, וכי אפשר עכשיו להתפלא שתחת רישומה של תעמולה כה אדירה היו חדורים בהתלהבות בלתי רגילה שעברה את כל גבולות המוח והלב, ומכיוון שהחזירו את סיני הוקפאה ונעלמה לחלוטין, ובמקומה פרצה וצמחה יותר ויותר מין ריקנות מרה. הם נפלו לפסימיות, לדיכאון, ונהפכו להיות ציניים".

מדברים שאמר הרב קלמן כהנא זצ"ל באותה תקופה עולה גם כן התייחסות לקושי לעכל את הניסים ומיד אחריהם את הנסיגה:⁶ 'כשהייתה נבואה שרויה בישראל, כשהיו משמשים ברוח הקודש, הבינו בני ישראל בינת העתים, וכל המאורעות שבימיהם היה בהם משום לימוד להועיל. בעוה"ר כיום אין אנחנו יודעים להבין שנות דור ודור, המאורעות כולם הם בגדר הני כבשי דרחמנא, דברים הכבושים. אך יש דברים הנראים בעליל, שאין אנו המפרשים אותם אלא הם מתפרשים מעצמם,

4 אור המזרח גיליון ז עמוד 5.

5 לקט יחידויות פרטיות, עמוד 65. מרתק לעיין שם ולראות מה ההצעות שמציע הרבי לבן שיחו כדי לטפל בחולשות המנהיגים.

6 דברים דומים מופיעים בביקורתו של דניאל סירקיס [זקוף הקומה עמוד 169]: "רק פעם בדור מתרחש נס גדול כזה. לו היינו עומדים אז בכל תוקף וללא ויתור על דעתנו הייתה יורדת אז הפרסיטו'ה של נאצר עד דיטסה תחתונה.. ברם לא עשינו. הפחד בלבב את דעתנו. מי אינו זוכר את ההתלהבות הכבירה שהקיפה אז את עמנו.. רוח חדשה פעמה אז בלבבות... אבל מיד אחרי הנסיגה באה ירידה גדולה, היא זה יום שחור"...

7 תרומת כהן עמוד 49.

גלויים הם לעין כל ואין נסתר בהם. נדמה כי מאורעות השבועיים האחרונים בגדר זה הם ממש. נראה הדבר כדמיוני, בלתי מציאותי. לא עברו עדיין שבועיים מאז יצאנו לקרב, ובתנופה שאין דוגמתה הצלחנו לכבוש את כל חצי האי סיני. הצלחנו בעת שגדולים וחזקים לא הצליחו. אם נשווה את פעולות צבאות צרפת ואנגליה עם פעולות צה"ל לא נוכל לומר שכבשנו כיבושינו מפני שלא היה מולנו מתנגד אויב עומד בפרץ. הם בכוחם הרב פי כמה לא הצליחו, ואנו בכוחנו הדל מול כוחם הצלחנו. האם אפשר להסביר עובדות אלה אחרת מאשר נסים גלויים מאת ה' אלקי המערכה? לא הייתה עדיין כזאת, חד פעמי הוא המאורע, ובחד פעמיות זו נתגלתה לעין כל ידו הנטויה. וכשם שחד פעמי הוא המאורע בקרבות, כן חד פעמי יחיד במינו הוא המתרחש לאחר מכן. שוב נתגלה לעין כל הן עם לבדד ישכון. אין בכל משפחות העמים עם שיעמוד לצידנו, בדידותנו איומה ונוראה, ואף ברגע ששיחק לנו המזל נשארנו מבודדים לחלוטין. והיא נחמתנו, וזה עידודנו, וכאן כוחנו ומקור חיותנו, והיא שעמדה לאבותינו ולנו. מאורעות הימים הללו בכל היקפם הם הם המעמידים אותנו באורנו הנכון. רק לנו קרה כזאת, רק עמנו קרה כזאת. גם כעת, גם בזמן של הסתר פנים, גם כעת אשר חזון איננו מצוי, מתגלה לעין כל מעמדנו בתבל כולה. ומתפקידנו לראות, מחובתנו להבין, מייעודנו ללמוד את אותות הימים, והראיה ההבנה והלימוד הם יעודדונו אף בימי משבר כי יש תועלת ותוחלת ותכלית לדברים'.

מדברי מרן הרצ"י קוק⁸ אנו למדים הבט נוסף של הניצחון, שאינו נפגם בנסיגה שאחר כך. ביום העצמאות של אותה שנה, כמה שבועות אחרי הנסיגה, אמר הרב: 'ביום זה הופיע העוז בנשיאי העם. [עוז זה] גובר הוא ועולה, משנה לשנה, ומופיע ביתר תוקף בכל מערכות ישראל - עד הופעת עוז הגבורה האלוקית המפעמת במחנה ישראל, בצבא היורד עד נחל מצרים'. גבורת ה' בישראל, המתגלית בחיל היוצא למערכה בעת מבצע סיני, מגיעה להשלמתה בשנת העשור'...

מיקוד אחר של הניסים במבצע, באופן שאינו קשור לכיבוש סיני, מופיע בדבריו של הר"מ לוי⁹: 'בשנת תשי"ז, עת שימשו מטוסי חילות האויר של צרפת ובריטניה כמטריה אווירית לא"י ואיפשרו לה לשבור את האגרופ המצרי המאיים עליה, שאמר אז להשמידה, לא הייתה זו תופעה רגילה הניתנת להסברים לוגיים, כשאנו סוקרים

8 שיחות הרצ"י יום העצמאות ג עמוד 149.

9 כאן נרמז עניין נוסף, שהוא פתיח לבירור רחב אודות שייכות סיני לגבולות הארץ, וראה דברי הנזיר הרב דוד כהן זצ"ל ב'אור המזרח' כז עמוד 52: 'מדבר סיני הוא בתוך גבולות ארץ ישראל לפי תרגום ירושלמי, רש"י, רד"ק, וביחוד לפי ר' יהודה הלוי בכור'.

10 גיסו של הרבי מגור, מנהיג אגודת ישראל. ראה ב'דעת סופרים' בכרך 'מנחמיה עד עתה' עמוד 367.

אותה בפרספקטיבה של מרחק זמן מסוים, שום מדינאי אנגלי או צרפתי אינו מסוגל להסביר מה הניע את ממשלות לונדון ופריז להיחלץ להסרת טבעת החנק שנתהדקה בימים ההם סביב למדינת ישראל¹¹.

גם ראש ישיבת טלז הרח"מ קטץ, בדברים שאמר באותם ימים (כסלו תשי"ז)¹², העצים את ערכו של הניצחון: "הרי הראה לנו ה' אותות ומופתים גדולים, גילוי שכינה ממש, רצוני לומר בנוגע לניצחון הגדול על מצרים אשר בשם מבצע סיני יכונה, אין זה אלא נס גדול. המצרים התכוננו ימים ושנים כדי להשמיד להרוג ולאבד בכלי נשק חדשים ומשוכללים שהמציאה להם מלכות הכפירה [בריה"מ], ולבסוף נחלו מפלה גדולה ותבוסה שלמה, נפלו בידי מעטים באורח פלא, ולעיני כל העולם. הכל ראו בזה יד ה' והשגחה עליונה, ונתקדש שם שמים".

11 הרב נתן אורטנר מעיד עדות מפתיעה בשם אביו שהיה משמשו של ר' אהרן מבעלז [בקדושתו של אהרן עמוד סב]: 'התוכנית למלחמה הייתה סודית ביותר, גם שרי הממשלה לא ידעו אודותיה לפני שהחלה. דוד בן גוריון היה במתח רב... כמה ימים קודם למלחמה הוא פנה לשר הסעד דאז ר' י"מ לוין ז"ל, חתנו של בעל האמרי אמת זצ"ל, ושאל אותו אם ישנו רב גדול שאפשר לשאול אותו האם אפשר להיכנס למלחמה או לא. ענה לו, הבעלזער רב. ואז ביקש ממנו ראש הממשלה שילך לרבי מבעלזא ושישאל אותו כיצד לנהוג, לאחר שהביא אותו בסוד העניינים וסיפר לו את פרטי התוכנית. בא ר' איצ'ה מאיר למרן וביקש ממנו לדבר עמו בארבע עיניים בלי נוכחות הגבאי. הוא סיפר למרן על מטרת בואו. מרן שאל ממנו את כל הפרטים, ולאחר מכן אמר שילחמו וה' יעזור. ר' איצ'ה מאיר חזר עם התשובה לראש הממשלה. באותו עמוד מופיעה שמועה דומה בשם הר"מ לוין, אך שם נאמר שהבקשה הייתה "לך לצדיקים שיתפללו". ואכן בספר קורותיו "הרב הקדוש מבלז" עמוד רעא מתואר כי "עבודת הקודש ותפילותיו של רבינו לפני עשר שנים בעת מבצע סיני היה בהם משום שינוי וחריגה אף מהתנהגותו שלא כדרך הטבע לה רגילים היו בימים כתיקונם. בדרך כלל היה מבקש רבנו כי אף בשעה-שעתיים בהן היה ישן קמעא עם שחר - יעירוהו במקרה של הזכרת חולה מסוכן, אך באותם הימים כאשר שרוי היה בתפילותיו הארוכות לא ניתן היה להפסיקו אף בשביל הזכרת חולה מסוכן, נראה שהיה כאן משהו יותר". ושם בעמוד רס: "ולאחרונה בעת מבצע סיני מסרו ביראת הכבוד כיצד לבלי שבת הוא לא קידש על היין ולילה שלם אמר תהלים להצלחת צה"ל, ועד נשימתו האחרונה המשיך בדאגתו ובמסירותו לכל ישראל ולארץ ישראל". עדות נוספת אודות קשר אחר של בן גוריון עם רבנים באותה עת מובא בקובץ ישורון יז עמוד רטז, שבישיבת רמי"ם בישיבת פוניבז' "הרב דפוניבז' פתח בדברים וסיפר כי בן גוריון קרא לו אישית כדי לגלות לו את העתיד הקרוב - פתיחת המערכה הצבאית מבצע קדש. בן גוריון סיפר בכאב על הסיכון והסכנה, וביקש ליידע את הרב על מנת שידעו להכין את עצמם לקראת הבאות, ויאספו שקי חול, יבצרו חדרים מיגון, ואף הציע שמספר בחורים יאחזו בידם כלי נשק".

12 'באר מחוקק' ירח האיתנים עמוד שנו.